

KERÉK IMRE JUBILEUMÁRA

Valamikor a hatvanas évek elején Takáts Gyulától hallottam, hogy a Somogyban feltűnt tehetséges új költők közt van egy Kerék Imre nevű is. Nemsokára össze is akadtam vele, újságíró-gyakornok volt a kaposvári napilapnál. Markáns, mégis mindig mosolygós arcán magamban én is derültem, valahogy úgy, mint amikor olyan valaki akar nekünk bemutatkozni, akit fizimiskája szerint régtől ismerünk. Igen, apámék Nagyatád és a Dráva közti régiójában, Tarnóca, Komlósd, Bolhó, Babócsa, Rinyahosszúfalu közt kamaszként bolyongva, bizonyosan találkoztam hozzá hasonló nagycsontú, zamatosan tagolt beszédű fiatalemberrel - bárha falujába, Háromfára, külön kérésemre, csak a közelmúltban fordult be velem egy baráti autó.

Néhány évvel később, a pécsi Széchenyi téren ő bukkant rám véletlenül. Kísérgetett a városban, ahol tanárképző főiskolás volt. Beszélt költői terveiről is, de szavai mögött inkább a jóhiszemű naivságot éreztem s némi szorongást, amiért irántunk, előtte járók iránti ragaszkodását feltűnő értékű művekkel még nem tudta bizonyítani. Addigi sorsa ismeretében, hogy hadiárvaként nevelkedett s hogy gyermekkori halláskárosultsága terhével vállalkozik a pedagógus hivatásra - aggódva gondoltam a jövőjére. Vidámsága nem tévesztett meg, félttem, el fog kallódni. Sávolyi, nyugat-magyarországi állomáshelyeiről bizonytalan híreket kaptam, mígnem a jó pár évvel előtte járó csurgói iskolatárs, Bertók László tájékoztatott Kerék sorsának jóra fordulásáról: megállapodott Sopronban, s közben igen derék feleségre talált.

Ettől fogva folyamatossá vált kapcsolattartásunk. Hol a győri biennále, hol a Balatonparti alkalmak hoztak össze bennünket, hol meg Kaposváron a Somogyból származott ifjú költők demonstrációja. Szerepelt az ottani *Vaspróba antológiákban*, a *Soproni Füzetekben*, ahol már-már az ottani fiatalok egyik mentora lett. Számon tartották Pécsen, közölték a Jelenkorban, és észrevették Budapesten is. Költőgenerációmban különösen Kormos István, Csanádi Imre, Nagy László és Lator László értékelte munkáit. Emlékszem, ahogy az utóbbival a neki addig ismeretlen soproni fiatalember nagy csomó kéziratát böngésztük, egyre-másra meglepetten kaptuk föl fejünket a pontos lírai láttelek, a szokatlanul érett formakultúra eredményein. Leginkább persze akkor, amikor az egyik legszebb Lator-vers, a *Fa a sziklafalon* hangulatának, feszes szuggesztivitásának sikeres újraköltésével is szembesültünk. - Lehetséges a közvetlen hatás? - kérdeztem a szerzőt. - Igen, bizony, mert ő nagyon szereti Lator *Sárangyal*beli verseit.

Akiben ennyi empátia van más, megkedvelt szerzők iránt s a formához is van érzéke, ki kell próbálni versfordítóként. Első „vizsgadarabjai”, úgy emlékszem, az 1975-ös *Iszahakjan* Lyra Mundi-kötetben kerültek elő. Így adódott, hogy költői és műfordítói pályája - hála az Európa Könyvkiadó bizalmának -, a nyilvánosság előtt szinte egyszerre indult. Versei a Jelenkoron kívül sorban publikálódtak a Somogy, az Életünk, a Forrás, az Új írás és a Kortárs lapjain.

1977 tavaszán jutott el odáig, hogy a Magvető eredetileg Új Termés című sorozatában, *Zöld parázs* címen kiadták első kötetét. A két ciklusba sorolt 50 vers szerzőjéről a közismerten más ízlésű szerkesztő, Parancs János is elismeri: „jó formaérzéssel rendelkező, kulturált, tehetséges és rokonszenves költő. Különösen a természetélményeit megfogalmazó, érzékletes és szép költői képeket fölhasználó” írásaiban éri tetten az eredeti hangot, de a népköltészet termékenyítő hatását, a népi mondókák, regölők avatott variálását, a szülőföldhöz kötődést is értékeli.

Aki kézbe veszi, a borítóján somogyi népifaragás motívumaival díszes keskeny kötetet, szinte versről versre tapasztalhatja kép, hang és gondolat összefonódó intuitív erejét. „Napraforgó lándzsa- / levelű virága, / messzi gyerekkorból / kivillogó lámpa.”...„Tócsában szellő / rovásírása. / Sugarak késelik a levegőt. / Egy ág mint órainga / sétál szemem előtt.”...Porcfű, csalán gyomtengere / nyomul a szűmart küszöbig. / Csirke-csontváznak döntve állát / kóbor eb vicсорít.”

Ez utóbbi szakasz - az *Elhagyott udvar* intonációja - lehetne akár egy magyar Jeszenyin hangütése. Kétségtelen az is, hogy a motívumokban ott kísért József Attila *Falu* című verse („Szénailatot zizeg a pajta, / rétegződik a csend.” ...Az üres istálló falán / salétrom virága ragyog.”), s átdereng a rövid, dalszerű költeményen a népi kollégista

új költőnemzedék lírai realizmusa, de a záróversszak ismét meggyőz bennünket: a tanulékony tanítvány több a jól vizsgázó epigonnál: „ősz átka: ördögszekér / gurul a holt fűvek felett. - / Tél jön, hócsillagos, kemény. / Kék jeget hoznak a szelek.”

A „gyémánt agyaráú hócsorda” ugyan nem íródhatott volna Nagy László inspirációja nélkül, „aszalt-szilva arcú öregeket” sem említhetne Kerék, ha e természetes jelzőeleményben Bertók meg nem előzi. Bizonyos, hogy a címadó költemény, a hunyorgó zöld parázs utolsó néhány sora némely Csoóri-versek virágporával is ékes:

*száll a kakukkfű, illata
virággal üzengető fák
hívják megint gyerekek lesznek
égigérőfa tetején ülök
bíborhúsú cigánymeggy-
függők díszítik füleimet*

De senki se vitathatja el szerzőjétől az ilyen lucidus nyelvi expozíciókat: „Vassörényű szél dübörög / dülöütak sikátorában”, vagy: „Csak leheltem égő csipkebokra / melegíti az űrt.” Kétségtelen továbbá, az archaizálásban bármennyire követte Csanádi Imre példáját, a Szenczi Molnár Zoltáiraiból saját stílári alkalmazkodókészsége szól hozzánk, nemkülönbön kiváló újra-költés a Kallós-féle folklórgyűjteményen ihletődött *Variációk csángó népdalokra*, melyet Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa emlékének szentelt.

A kötet szakmai sikerét bizonyítja, hogy megjelenése évében az Irodalmi Alap által jutalmazottak közt az első verskötetesek díját a *Zöld parázs* kapta. Az írószövetség költői szakosztályának pályakezdeket bemutató sorozatában pedig 1977. november 28-án Lator László vállalta a szerző elővezetésének tisztét. A sorozat következő tavasszal rendezett vitáján az előre fölkiert összegezö Kabdebö Löránt, Balázsovics Mihály, Benke László, Kiss Irén, Pinczési Judit, Spiró György és Villányi László - az elmúlt év elsőkötetesei közül, mint legtisztább képletről szölt Kerék teljesítményéről. Megállapította, hogy Lator méltán örült a szigorúan megválogatott kis gyűjteménynek, „Hiszen annyi bonyolultság, kaland után öröm hallani ezt a fegyelmezett, természetesen hagyományos hangot. A természet látványa személyes létezése egy-egy mozzanatát tudatosítja a költöben. Rendezett, szabályozott világot ír le, amelynek érzelmi alakulását, etikai mértéket egyként át tudja fogni, irányítani tudja. Kedélyhullámozása van ennek a világnak, ha a szélsőségektől józanon óvakodik is. A bukolicus tájköltészet hagyományait követi, és példái szellemében ez a kifejezési forma nem a problémátlaniságot, vagy valamely elzárközást jelent, hanem az otthonosságérzés megformálásának igényét és az otthonában szettekiert ember magatartásformájának kialakítását. Legerösebb oldala a táj és tárgy képiének pontos, egyszerűen célratörö leírása, a vers hagyományos szerkezeti és ritmikái építése...”

Mondhatni tehát, hogy a hetvenes évek végére Kerék a föllépö új nemzedék elismert költöje, műfordítója. Csinos küllemü kötetben - sikeres munkáját ezáltal is elismerve - adja ki az Euröpa Rubcov-fordításait. A fiatalon meghalt, Puskin nyelvi tisztaságát, Jeszenyin nyelvi poézisét követö arhangelszki lírikust a somogyi falu költöje szinte atavisztikus gesztusokkal honosítja. „Társai közt, fénylö mezökön át / Röpiült tavaszi forgószél gyanánt (jelenít meg egy lovacskát -) S olykor fejét kedves társa nyakára / Hajtva orrlyukán dölt a forró pára.”

A végvári költök sorsa sosem volt könnyü Magyarországon, még akkor sem, ha ilyen, viszonylag gazdagabb kulturális közeget vette öket körül, mint Kerék Imrét Sopron és vidéke. Szerencsére az ö jóhiszemü, nyílt, kapcsolatokra kész természete tartani tudta a barátságot a Pécsen megismert Szepesi Attilával, Tüskés Tiborral, az egykori csurgói triász közül föként Bencze Jözseffel, majd egyre inkább a györi Mühely (előzöleg a Kassák Kollégium) fiataljaival. A györi biennálé örlelkével, Z. Szabó Lászlóval éppügy hangot talált, mint később a Mosonmagyaróváron élö Böröndi Lajossal. A régió folyóirataiban is mind több munkalehetőséget talált. Szembetünö továbbá, hogy aki fövárosi költö vidéki környezetében megfordult, például Rába György vagy Kormos István, megszerette, bizalmába fogadta öt. Kormosról, noha rengeteg vers íródott, kevesen tudtak ilyen húséges-eleven portrét adni, mint Kerék 1977. március 7-én.

*A valahai Kaszinóban
legendás pulóverében*

asztalfőn ülve csöndesen örül
Vackor papája Kormos úr
(civilben nyugalmazott kéményseprő)
előtte kékfrankossal telt pohár
s hallgat (oroszul németül csehül
de főképp franciául)
ujjai közül cigaretta
mitoszi felhője gomolyog
Ráskay Lea maxiszoknyája lebben
lány-mosolyok
lepke-szárnya pillangózsa körül
amint mutatóujját fölemelve
mesélni kezd
(Kormos úr Sopronban)

Az 1985-ben megjelent *Rézholdak, réznapok* négy ciklusba rendezett 82 verse egy teljes szerpentinkanyarral magasabbról mutatja be a költő korábban már föltárt világát. Az esztétikai aspektus nem változott, de az érzékelés közege sűrűbbé, módszere bátrabbá, meglepetésektől gazdagabbá lett. A *Régi ősz* estében „A szurokfekete hasú / rézkondérban szilvalekvár / fortyogott, göndör párát / eregetve a holdra.” Másutt „a csöndben hallani ahogy / sercegeted a szél / az évszak forgó lemezét”; „csikaszig tipródik a havon / csattog szekerce fogsora.”; „bőrömmön át érzem ahogy a fában / zizeregnek a sejtek a rostok.” Különbféle alkotóművészek egész seregét tudja Kerék alkalmi versnél mélyebbre hatóan karakterjegyeikben megragadni. Takáts Gyulát, Varga Hajdú Istvánt, Radnótit éppúgy, mint Rembrandtot, Van Goghot, Jeszenyint, József Attilát, Illyést, Sinkát. Ami könyve fogadtatását illeti, elég említenünk Domokos Mátyás *Átkelés, áttűnés* c. esszégyűjteményébe is fölvett kritikáját, ki a szerző tollát mozgató ambícióiban mindenekelőtt az értelmes költői szó varázslatát méltatja, s „a falusi szegénység mélytengeréből” feltört fiú jutalmát, jövőendő esélyét abban látja, hogy „megtanult játszani azon a paraszthegezőn, amely (Voronyezs alatt elesett hősi halott apjától) örökül rámaradt.”

Kerek vidéki hazatalálását jelzi a Kaposváron kiadott *Epigrammák* (1988), s az ugyanott, igen szép kiadásban, a megyei könyvtár gondozásában, Rába György utóhangjával megjelentetett gyermekversgyűjtemény, az *Ágas-bogas koronák* (1990). Külön említendő, hogy miközben Budapesten a gyűjteményes versfordításkötetek napja leáldozóban, a Győr-Sopron Megyei Tanács 1988-ban Visszhang címen közreadta Kerék orosz-szovjet műfordításait. Az „Örmény költők” alfejezet előtt a másik csoportban olyan nevek is szerepelnek, mint Puskin, Fet, Bunyin, Cvetajeva, Mandelstam, Ahmatova, Jeszenyin, Paszternak, vagy a nem könnyen megszólaltatható, „akmeista” modern Gumiljov.

Ötvenedik születésnapjára ugyancsak Győrben jelenik meg Kerék Imre *Születésem* *hava* című néhány régi és sok-sok új verset tartalmazó harmadik kötete. Ahogy az előző kettőre, erre is igaz: könnyen olvasható, vonzó és szép versek gyűjteménye. Nem ünneprontásnak szánom, de mivel a szép kívánásával együtt a tőle való viszolygás is benne van zavarodott ízlésű köztudatunkban, be kell ismernem, hogy a szerző a kelletténél többször enged a konvencionális jó hangzás csábításának. A *Gyerekkor*, a *Csillaga följön* olyan, mintha már olvastuk volna. A *Fehér gyász* artistikus, de kevés, a *Tavaszi jön* extatikus panteizmusa, biológiai elemzése olyan, mintha Juhász Ferenc, Takáts Gyula elektronmikroszkópja után ismét kézi nagyítóval néznénk a természetet. Pedig az említettekén kívül kevesen vannak annyira közel flórához, faunához mint ez az egykori háromfai parasztfiú. Bezzeg a *Telelő* minden sora frissen szedett láttelelet, a *Háromkirályokból* is az újat mondás lebírhatalan belső kényszere szól. Bár a *Négy sorban*, vagy a *Szerelmes dalban* másodlagos irodalmiasság kísért, nem tagadható, hogy Kerék belső hallása más-már tévedhetetlen, hogy általa a legfeszesebb dalok titkához is eljutott. Nincs oly rátarti „Újholdas” növendék, aki fölülmúlhatná a *Csak veled múlik el*, vagy a *Meglesni egyszer* című szerelmes versek komponálásának drámaiságát. De nem csak a mesterfogások magáéva tanulásáról van szó. Időzhetnénk a szerelmes versek eredendő - olykor megkapóan elharapott - diákos bájánál, saját hevületű erotikájánál. (*Aj az a lány, Nem*

merem, Jelenés az utcán.) És legalább ily lebilincselőek, a korábbiaknál olykor még súlyosabbak is a költőelődöket szólító vallomások. Mennyi ösztönös nyelvi testesség, tudás van például a Vas Istvánt idéző Anakreóni-ban:

*madárcsőr-koppanásra
nagyfejű napraforgók
vasmagvai peregnek*

Milyen avatottan mutatja föl Takáts Gyulában a kozmikus lényt és Berzsenyi örökösét:

*Arca kortalan, mint az úri kékség,
vagy a tenger-csiszolta, villogó
fehér kő. Pórusain átdereng
lepke-álom s göröngynehéz való.*

S még nem szóltunk a *Tükörpontyok az éjszakában* című döbbenetes Kosztolányi-parafázisról. Ha egy tanítvány ilyen kísérteties élesen, vizionáló elevenséggel lát: költő a javából! Mint ahogy a németalföldi festők modern hazai utódát is fölfedezni vélem a *Decemberi alkony* realista sugallataiban.

Különben pedig soha sincs baj ott, ahol a költő érzékelő radarja a való élet lüktetéseit jelzi (*Januári rézkarc, Tempe-völgyi emlék, Benne rezeg még*). S ha már földimet köszöntöm, mért ne köszöntsem őt a közös tájú gyerekkor jogán az irodalmi nyelvbe közösen átlopott olyan szavaiért is, mint a „szél tutul”, „suhogatva”, „pillogatva”, „dunnyogatva”?

Az eredeti héber etnikai hagyomány szerint a jubélből származó latinositott(?) jubileum szó éppen a megélt, betöltött ötven évre érvényes. Az alkalom tehát kétszeresen ünnepi, de ez sem altathatja el a szerző józan aggodalmát:

*S jönnek majd az utólag-okosok,
kik megmagyarázzák, mivége róttad
a papíron egymás mellé a szókat,
miért így s nem úgy, hogy lett volna jobb...*

S bár költőnk a szonett végső tercínájában az allegóriát valóságosra fordítva már a túlvilágra képzelet magát, szívből kívánom neki: mindenféle morális és esztétikai berzenkedések ellen, további, remélhetőleg hosszú földi életében is ezzel a belátással vértéződjön:

...legjobb neked mégis ott, ahol vagy.